

« ХОР-ДИРИЖЁРЛИГИ АМАЛИЁТИГА ТАЙЁРЛАШДА АНЪАНАВИЙ ВА ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ УСЛУБЛАРИ»

Азамат Ражабов

*Бухоро давлат университети
“Муסיқа ижрочилиги ва маданият”
кафедраси катта ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада хор-дирижёрлиги амалиётига тайёрлашда анъанавий ва инновацион таълим технологияларидан фойдаланиш услублари, интерфаол методлар, интерфаол таълим стратегиялари, интерфаол график органайзерлар дарс жараёнларида қўллаш тўғрисида маълумотлар кенг ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Дирижёр, хор, вокаль, стандарт, дикция, интонация, регистр, тецетура, куй, метод.

Ҳозирги вақтда таълим жараёнида ўқитишнинг замонавий методлари кенг қўлланилмоқда. Ўқитишнинг замонавий методларини қўллаш ўқитиш жараёнида юқори самарадорликка эришишга олиб келади. Бу методларни ҳар бир дарснинг дидактик вазифасидан келиб чиқиб танлаш мақсадга мувофиқ. Анъанавий дарс шаклини сақлаб қолган ҳолда уни таълим олувчилар фаолиятини фаоллаштирадиган турли-туман методлар билан бойитиш таълим олувчиларнинг ўзлаштириш даражаси ўсишига олиб келади.

Бугунги кунда бир қатор ривожланган мамлакатларда таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини кафолатловчи замонавий педагогик технологияларни қўллаш борасида катта тажриба асосларини ташкил этувчи методлар интерфаол методлар номи билан юритилмоқда. Интерфаол таълим методлари ҳозирда энг кўп тарқалган ва барча турдаги таълим муассасаларида кенг қўлланаётган методлардан ҳисобланади. Шу билан бирга, интерфаол таълим методларининг турлари кўп бўлиб, таълим-тарбия жараёнининг деярлик ҳамма вазифаларини амалга ошириш мақсадлари учун мослари ҳозирда мавжуд. Амалиётда улардан муайян мақсадлар учун мосларини ажратиш тегишлича қўллаш мумкин. Бу ҳолат ҳозирда интерфаол таълим методларини маълум мақсадларни амалга ошириш учун тўғри танлаш муаммосини келтириб чиқарган.

Бунинг учун дарс жараёни оқилона ташкил қилиниши, таълим берувчи томонидан таълим олувчиларнинг қизиқишини орттириб, уларнинг таълим жараёнида фаоллиги муттасил рағбатлантириб турилиши, ўқув материални кичик-кичик бўлақларга бўлиб, уларнинг мазмунини очишда

- ақлий ҳужум;

- кичик гуруҳларда ишлаш;
- баҳс-мунозара;
- муаммоли вазият;
- йўналтирувчи матн;
- лойиҳа;

- ролли ўйинлар каби методларни қўллаш ва таълим оловчиларни амалий машқларни мустақил бажаришга ундаш талаб этилади.

Интерфаол метод бирор фаолият ёки муаммони ўзаро мулоқотда, ўзаро баҳс-мунозарада фикрлаш асносида, ҳамжихатлик билан ҳал этишдир. Бу усулнинг афзаллиги шундаки, бутун фаолият ўқувчи-талабани мустақил фикрлашга ўргатиб, мустақил ҳаётга тайёрлайди.

Ўқитишнинг интерфаол усуллари танлашда таълим мақсади, таълим оловчиларнинг сони ва имкониятлари, ўқув муассасасининг ўқув-моддий шароити, таълимнинг давомийлиги, ўқитувчининг педагогик маҳорати ва бошқалар эътиборга олинади.

Интерфаол методлар деганда – таълим оловчиларни фаоллаштирувчи ва мустақил фикрлашга ундовчи, таълим жараёнининг марказида таълим оловчи бўлган методлар тушунилади.

Бу методлар қўлланилганда таълим берувчи таълим оловчини фаол иштирок этишга чорлайди. Таълим оловчи бутун жараён давомида иштирок этади. Таълим оловчи марказда бўлган ёндашувнинг фойдали жиҳатлари қуйидагиларда намоён бўлади:

- таълим самараси юқориқроқ бўлган ўқиш-ўрганиш;
- таълим оловчининг юқори даражада рағбатлантирилиши;
- илгари орттирилган билимларнинг ҳам эътиборга олиниши;
- таълим жараёни таълим оловчининг мақсад ва эҳтиёжларига мувофиқлаштирилиши;
- таълим оловчининг ташаббускорлиги ва масъулиятининг қўллаб-қувватланиши;
- амалда бажариш орқали ўрганилиши;
- икки тарафлама фикр-мулоҳазаларга шароит яратилиши.

Шундай қилиб, фанларни ўқитиш жараёнида интерфаол методлардан фойдаланиш ўзига хос хусусиятга эга. Таълим амалиётида фойдаланилаётган ҳар бир интерфаол методни синчиклаб ўрганиш ва амалда қўллаш ўқувчи-талабаларнинг фикрлашини кенгайтиради ҳамда муаммонинг тўғри ечимини топишларига ижобий таъсир кўрсатади. Ўқувчи-талабаларнинг ижодкорлигини ва фаоллигини оширади. Турли хил назарий ва амалий муаммолар интерфаол методлар орқали таҳлил этилганда ўқувчи-талабаларнинг билим, кўникма, малакалари кенгайиши ва чуқурлашишига эришилади.

Юкорида айтилганлардан интерфаол таълим методларини тегишлича таҳлил қилиш ва шу асосда уларни таснифлаш зарурати маълум бўлади. Қуйида ушбу масала юзасидан умумий мулоҳазаларни келтирамиз.

Бу методларни таснифлашда уларни интерфаол методлар, интерфаол таълим стратегиялари, интерфаол график органайзерларга ажратиш мумкин.

Ҳозирги кунда энг оммавий интерфаол таълим методлари қуйидагилар саналади:

1. Интерфаол методлар:

- «Кейс-стади» (ёки «Ўқув кейслари»),
- «Блист-сўров»,
- «Моделлаштириш»,
- «Ижодий иш»,
- «Муаммоли таълим» ва бошқалар.

2. Интерфаол таълим стратегиялари:

- «Ақлий ҳужум»,
- «Бумеранг»,
- «Галерея»,
- «Зиг-заг»,
- «Зинама-зина»,
- «Музёра»,
- «Ротация»,
- «Юмалоқланган қор» ва бошқалар.

Интерфаол таълим методлари таркибидан интерфаол таълим стратегияларини ажратишда гуруҳ ишини ташкил қилишга ёндашув маълум маънода стратегик ёндашувга қиёсланишига асосланилади. Аслида бу стратегиялар ҳам кўпроқ жиҳатдан интерфаол таълим методларига тегишли бўлиб, уларнинг орасида бошқа фарқлар йўқ.

3. Интерфаол график органайзерлар:

- «Балиқ скелети»,
- «БББ»,
- «Констептуал жадвал»,
- «Венн диаграммаси»,
- «Т-жадвал»,
- «Инсерт»,
- «Кластер»,
- «Нима учун?»,
- «Қандай?» ва бошқалар.

Интерфаол график органайзерларни ажратишда бундай машғулотларда асосий фикрлар турли график шаклларда ёзма қўринишда ифодаланишига асосланилади. Аслида бу график органайзерлар билан ишлаш ҳам кўпроқ жиҳатдан интерфаол таълим методларига тегишли бўлиб, уларнинг орасида бошқа фарқлар йўқ.

Интерфаол таълим методларини кўпинча турли шакллардаги ўқув машғулоти тури технологиялари билан бир вақтда қўлланмоқда. Бу методларни қўллаш машғулоти иштирокчиларининг фаолликларини ошириб, таълим самарадорлигини яхшилашга хизмат қилади.

Энг жиддий дидактик муаммолардан бири таълим методларини танлаш нималарга боғлиқ, деган масаладир.

Дидактикага оид адабиётларда таълим методларини тўғри танлаш ва уларни қўллаш самарадорлигининг турли омиллар билан боғлиқликлари қуйидагича қайд қилинади:

- биринчидан, ўқув машғулоти турининг дидактик мақсадлари ва вазифаларига боғлиқ;
- иккинчидан, баён қилинадиган материалнинг характериغا боғлиқ;
- учинчидан, таълим оловчиларнинг билими ва ривожланиш даражасига боғлиқ;
- тўртинчидан, ўқув жараёнида ўрганилаётган фан асосларининг муайян (ҳозирги) даврдаги методларига боғлиқ;
- бешинчидан, олий ўқув юрти ёки кафедранинг шароитларига боғлиқ;
- олтинчидан, ўқув жараёнининг моддий-техник таъминоти билан боғлиқ;
- еттинчидан, ўқитувчининг педагогик маҳорати, унинг тайёргарлиги ва ўқув жараёнини ташкил этиш даражаси ҳамда ўқитувчининг ҳозирги замон методлари бўйича билимларига боғлиқ.

Шундай қилиб, олий таълим муассасаларидаги касбий таълим жараёни ўқитишнинг замонавий шакл ва методларига мувофиқ ташкил этиладиган кўпқиррали яхлит тизим доирасида амалга оширилади. Бунда ҳар бир шакл ўз олдига қўйган вазифаларни бажаради, лекин шакл ва методлар тўплами ягона дидактик мажмуани ҳосил қилади. Бу дидактик мажмуанинг амалга оширилиши эса, ўқув жараёнининг психологик-педагогик қонуниятлари билан белгиланади.

Республикамизда мавжуд таълим тизимининг барча босқичларида бўлгани каби умумий ўрта таълим мактабларида мусиқа таълими ва тарбияси имкониятларидан кенг фойдаланишга қаратилган илмий-тадқиқий ишларга табиий равишда эътибор қаратилиб келинаётганлиги диққатга сазовордир. Мазкур илмий изланишлар таркибида умумтаълим мактаблари мусиқа таълимининг ўзига хос фаолият турлари бўйича олиб бориладиган ўқув-тарбиявий ишларнинг ўзига хос ташкилий, услубий асосларини узлуксиз такомиллаштириб бориш, уни дарс ва синфдан ташқари фаолиятлар уйғунлигида йўлга қўйиш орқали юқори самарадорликка эришиш масаласи ҳам алоҳида ўрин тутди.

Умумтаълим мактабларидаги мусиқа таълими ва тарбияси соҳасидаги янгилаш ва ўзгаришлар кўламини илмий кузатишлар шунини кўрсатадики, мактаб «мусиқа маданияти» фанини ўқитилиши жараёнида ўқувчиларни мусиқий-назарий ва амалий ижрочилик 10кўникма ва малакаларини шакллантиришга қўйилган ижтимоий

буюртмалар бу ишларни синфдан ташқари фаолият билан узвий ҳолда олиб бориш, уларни ягона мақсадга мослаштиришни таъминлаш, шу асосда таълим сифати ва мазмунини такомиллаштириб бориш билан кутилган натижаларга эришиш мумкинлигини кўрсатмоқда. Маълумки умумтаълим мактабларида ўқитиладиган «муסיқа маданияти» фани бошқа фанлар ўқитилишида ўзининг бир неча фаолиятлар негизида ташкил этилиш хусусияти билан ажралиб туради. Бу фаолиятлар таркибида «жамоа (хор) бўлиб куйлаш» фаолияти алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, бу фаолиятга дарсинг асосий ҳажми ажратилади ва асосий мақсад ўқувчиларни вокал-хор малакаларини шакллантиришни кўзда тутуди. *11*Вокал-хор малакаларини шакллантириш эса узоқ ва узлуксиз, тизимли йўлга қўйилган ўқув ва ижодий жараёни талаб қилиши туфайли, фанга ажратилган ўқув соатларини ғоят чекланганлиги ушбу жараёни синфдан ташқари фаолиятлар уйғунлигида йўлга қўйишни тақозо этади. Бу эса жиддий *12*педагогик муаммо сифатида муסיқий таълим жараёнида ўқувчи-ёшларни муסיқий қобилият ва эҳтиёжларини шу жумладан уларни вокал-хор малакаларини ривожлантиришга йўналтирилган таълим жараёнининг педагогик ва методик асосларини ишлаб чиқиш ва амалиётга кенг тадбиқ этишни долзарб вазифа қилиб қўяди. Шу ўринда мактаб муסיқа таълимидаги «жамоа бўлиб куйлаш» фаолияти олдида қўйилган мақсад, вазифалар моҳиятига қисқача тўхталиб ўтсак. Мактаб муסיқа таълимидаги «жамоа бўлиб кўшиқ куйлаш» фаолияти жуда серкирра ва кенг диапазондаги ўқув-тарбиявий ишларни қамраб оладики, улардан энг асосийлари, бу – ўқувчиларнинг вокал-хор малакаларини шакллантириш ҳисобланади. *13*Бу эса ўз навбатида

- вокаль овоз ҳосил қилиш,
- товушни йўллаш,
- нафас олиш,
- уни тежамли сарфлаш,
- нафасни қандай олиш,
- қандай сарфлаш (товуш ҳужуми),
- муסיқий эшитув (товушни ўз баландлигида эшитиш, ҳис қилиш, соф интонация

(товушни ўз баландлигида куйлаш),

- дикция (соф талаффуз),
- артикуляция (овоз аппаратини тўғри ишлата билиш),
- ансамбиллик (жўрнавозликда куйлашга эришиш),
- соз (муסיқа тоналлигига, ўқитувчи овозига созланиш),
- нотага қараб куйлаш (варақдан ўқиш),
- куйлашда дирижёрлик ишораларини тушуниб, унга риоя қилиб куйлаш,
- оҳанг матнини «сольфеджиолаш»,
- динамик белгиларга риоя қилиб куйлаш,

- кўп овозли куйлаш кўникма ва малакаларини эгаллаш кабиларни ўз ичига олади. Кўринадики, бундай кенг диапазонда ишларни биргина дарс жараёнида муваффақиятли амалга ошириш имконияти жуда ҳам чекланган. Чунки 1 соатлик мусиқа дарси бундан ташқари ҳам бир қатор ўқув вазифаларини амалга оширишни (назарий саводхонлик, мусиқа тинглаш ва таҳлил қилиш, мусиқага мос ритмик ва рақс ҳаракатларини бажариш, болалар чолғу асбобида жўр бўлиш) тақозо этадиким, айнан мана шу сабаблар «жамоавий ижрочилик» фаолиятини (мактаб мусиқа таълимида бир синф бир жамоа саналади) синфдан ташқари хор тўгараги фаолияти билан муваффақлаштириш мақсадга эришишнинг энг тўғри, самарали йўли эканлигини кафолатлайди.

Жамоавий ижрочилик яъни хор бўлиб кўшиқ куйлаш ўз ўрнида бир қатор вокал-хор малакаларини талаб қиладиким, бу малакаларсиз хор бўлиб куйлашни тасаввур этиш қийин. Ўқувчиларни хор бўлиб куйлашга ўргатиш учун вокал-хор малакаларини кунт билан, сабр-бардош билан эгаллаб боришни ва зарур кўникмаларга эга бўлишини тақозо этади. Жамоа бўлиб – хор бўлиб куйлаш ўқувчиларда бир қатор жиҳатларни жумладан, уларда кўпчилик бўлиб куйлаш давомида ўзгаларни куйлашини эшитиб, ягона организмга бирлашиб, ансамблликни ҳис этиб куйлашга ўргатади, ўз навбатида бу уларни ахлоқий ва маънавий жиҳатдан шаклланишига катта таъсир кўрсатади. Ҳозирги кунга келиб болалар хор ижрочилигининг янги-янги шакллари юзага келмоқдаки, булардан энг асосийлари қуйидагиларидир:

1. Мусиқа дарсларидаги синф-хор жамоаси. (Булар ўз ўрнида мактаб маданий тадбирларида, синф-концерт чиқишларида ўзларини намойиш қилишади).
2. Мактабда ташкил қилинадиган болалар хор тўгараклари.
3. Болалар ижодиёт марказларида ташкил этиладиган хорлар.
4. Болалар хор студиялари.
5. Болалар мусиқа ва санъат мактабларида ташкил этиладиган хор жамоалари.
6. Маданият муассасалари қошида ташкил этиладиган бадиий ҳаваскорлик хор жамоалари.

Буларнинг барчаси Республикамиз мактабларида таҳсил олаётган мактаб ўқувчиларни бўш вақтларини кўнгилли ўтказиш ва уларни мусиқий қизиқиш ва қобилиятларини юзага чиқариш ва эстетик тарбиялаш вазифаларини кўзда тутди. Қолаверса бу давлатимиз томонидан мусиқа санъатига, мусиқанинг ёшлар тарбиясида тутадиган ўрни ва аҳамиятига юқори баҳосининг натижасидир. Умумтаълим мактабларида ва мактабдан ташқари таълим муассасаларида ташкил этиладиган хор жамоалари ишини яхши йўлга қўйиш ва ижодий муваффақиятларга тайёрлаш анча масъулиятни ва мураккаб педагогик жараённи талаб қиладиган ишдир. Хор тўгараги ҳаваскор ўқувчиларни янгича мусиқий оламга олиб кирувчи ҳаваскорликнинг оммавий тури бўлиб, бу ўқувчиларнинг мусиқий қобилиятларини ва истеъдодларини юзага чиқаришда муҳим ўрин тутди. Мусиқа ва кўшиқ айтишга иштиёқманд ўқувчиларни бундай тўгаракларга жалб қилиш, фақат мусиқа ўқитувчисининг иши

бўлмай, балки бутун жамоатчиликнинг, қолаверса мактаб ва мактабдан ташқари муассаса раҳбариятининг давлатимиз томонидан болалар таълими ва тарбиясига берилаётган катта ғамхўрликни, эътиборни ҳис этишлари ва масъулиятли вазифани бажариш йўлидаги интилишлари натижасидир. Хор жамоаси ишини аввал бошдан тўғри йўлга қўйиш ва унинг муваффақиятли ишлашида раҳбарнинг ташкилотчилик фаолияти ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Маълумки хор бўлиб куйлаш вокаль куйлашга асосланади. Хор жамоаси қандай тур ва типда бўлишидан қатъий назар, хонандаларда вокаль куйлаш кўникмаларини ҳосил қилиш энг муҳим иш ҳисобланади. Хор жамоасида олиб бориладиган вокаль ишларининг мақсади ижрочиларда тўғри, жарангдор овоз, интервал-аккордларни соф интонация қилиш малакаларини ҳосил қилишдир. Бунда куйидаги жиҳатларга асосий эътибор қаратилади:

-вокаль хор ижрочлигининг муҳим элементлари устида ишлаш, яхши соз ансамблик, сўз талаффузи, бадиий ифода воситаларини эгаллаш;

-тўғри нафас олиш, вокаль товушни барпо қилиш ва шакллантириш;

-жамоа аъзоларини ягона организмга бирлашган куйлаш мақаларига эга қилиш, ижрони бошлаш, тугаллаш, дирижёрлик ишораларига амал қилиб куйлаш омилларига эришиш;

Хор бўлиб куйлашнинг муҳим элементларини барпо қилиш вокаль-хор техникасини эгаллашни тақазо этади.

Педагогик олий таълимда бўлажак ўқитувчининг касбий тайёргарлигини шакллантириш давлат ва жамиятнинг муҳим вазифасидир. Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш мазмуни ва технологияси асосан аниқ шартлар, таълим мафкуриси, устувор ижтимоий кадрлар билан белгиланади. Касбий тайёргарлик ҳақида ҳам шундай дейиш мумкинки, ундаги ўзгаришлар, жамиятнинг ривожланиши, таълим тизимини ривожлантираётган шароитлар билан боғлиқ. Мусиқа фанлари тузилмасида «дирижёрлик» ва «хор ва хоршунослик» фанлари ўз ўрни ва мавқеига эга бўлиб, уларнинг назарий ва амалий ўқитилиши асосида бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларини педагогик фаолиятга тайёрлашда муҳим омил ҳисобланади. Мусиқа таълими педагогикасида хоршунослик асослари ва дирижёрлик фанидан чуқур билим, назарий ва амалий ижро кўникма, малакаларини эгаллаш талаб қилинади. Бу эса бўлажак мусиқа ўқитувчисининг мактаб фаолиятига тайёргарлиги жараёнида бир қатор педагогик омилларни пухта эгаллаши лозимлигини белгилайди. Мусиқа дарсларида жамоа бўлиб кўшиқ куйлаш дарсининг асосий фаолиятларидан бўлиб, жамоавий ижрочиликка ўргатиш ва ижрони бошқаришда ўқитувчи дирижёр сифатида намоён бўлади. Шундай экан, хор раҳбарининг (ўқитувчининг) куйловчи хор билан ўзаро мулоқотида унинг дирижёрлик бўйича олган билимлари, малакавий тайёргарлиги ва амалий ҳаракатлари асосий восита бўлиб, хор жамоасини бошқаришда, асар ғоявий-бадиий мазмунини очишда, эстетик таъсирчанлигини, эмоционаллигини ошириш ва иштирокини

тўлақонлигини таъминлашда, муаллиф ички ҳиссий кечинмаларини ижрочи ва тингловчиларга етказишда муҳим ўрин тутди. Шу сабаб бўлажак мусика ўқитувчилари «дирижёрлик» фанини ўрганишга масъулият билан ёндашишлари зарур. Хор маданиятининг атоқли намоёндаси ва педагог К.А.Олховнинг таъбирича дирижёрлик мусиқанинг ҳаракат ва имо-ишоралар тилида ўзига хос таржимасидир. Дирижёр мусиқий асарларни ўзига хос талқин қилади, муайян овозлар ижросини тақсимлайди ва ижро сифатини назорат қилади. Ўз ўрнида дирижёр – ҳам актёр, ҳам режиссёр, ҳам хорни раҳбари, ҳам тарбиячидир.

Машҳур немис дирижёри Оскар Фрид шундай ёзади: «Энг нозик мусиқий таассуротларни идрок этиш учун юрак билан туғилиш керак, таассуротларни ғояларга тадбиқ этиш учун ақлни тарбиялаш, бу ғояларни ўз жамоасига бера олишда мустаҳкам, енгил, пластик, эгилувчан қатъиятли қўлга эга бўлиши зарур».

Вокал-хор техникаси нафас олиш, уни бир текис, тежамли сарфлаш, товуш ҳосил қилиш, уни ушлаб туриш, динамика, интонация, дикция малакалари киради. Ҳар қандай жамоавий ижрочиликда репертуар танлаш масаласи ҳал қилувчи омиллардан бўлиб, у жамоани ижодий камолотининг асосини ташкил этади. Танланган қўшиқлар болаларнинг овоз ва ижрочилик имкониятлари мос бўлиши ва албатта тарбиявий характерга эга бўлиши лозим. Болалар хор жамоаларида биринчи галда болаларга атаб ёзилган қўшиқларни танлаш керак. Чунки, бундай қўшиқлар болаларни ёш, психологик-физиологик ва овоз имкониятларига мослаб ёзилган бўлади. Шунингдек, болалар халқ қўшиқларининг хор ижросига мослаштирилган намуналаридан фойдаланиш, жамоа маълум даражада вокал-хор куйлаш малакаларига эга бўлгач, қардош халқлар ва чет эл композиторлари асарларини ҳам репертуарга киритиш мумкин. Хор жамоаси учун асарлар танлашда қуйидаги шатларга амал қилиш фойдали бўлади:

- асар матнининг бадиий мазмуни ва тарбиявий таъсирчанликка эга бўлиши;
- қўшиқни болалар табиати, руҳиятига, ижро имкониятларига мос келиши, енгил, осон ўзлаштириладиган, халқчил бўлиши;
- асарнинг умумжамоа кучига тўғри келиши;
- асар диапазонининг хор тури ва умуман диапазонга мувофиқ келиши;
- енгил ва кичик асарлардан каттароқ, ижроси нисбатан кичикроқ асарларга ўта бориш жамоани ўсишига олиб келади.
- шаклланган қўшиқларнинг турли тадбир ва концертларда фойдаланиш мумкинлигини ҳисобга олиш.

Репертуар жамоанинг ҳар бир аъзосини тўлақонли мусиқий ривожланишига ҳамда уларни ахлоқий-эстетик тарбиясига ижобий таъсир этади. Репертуарга киритиладиган асарлардан мавзу ва жанр жиҳатдан ранг-баранг бўлмоғи, унда ватанпарварлик, она ватан, она табиат, болалар дунёсига мос ўйин-қўшиқлар хайвонлар, ўсимликлар, фольклор асарлари, қардош ва чет эл композиторлари асарлари бўлиши ҳар жиҳатдан маъқул бўлади. Буларнинг барчаси болалар кўз

ўнгида ҳаётнинг янги-янги қирраларини намоён қилади. Уларнинг руҳий, маънавий дунёсини, мусиқий дид ва тафаккурини ўстиради.

Болалар хор жамоаларидаги ўқув-тарбиявий ишлар мазмунида энг аввало, давлатимиз томонидан ёш авлодни тарбиялаш ишига қўйилаётган барча талаблар ўз аксини топмоғи муҳимдир. «Ёшларимизни маънавий руҳда тарбиялашда мусиқа санъати бошқа санъат турларига қараганда кўпроқ ва кучлироқ таъсир кўрсатаётган» экан, бу ўринда уни тизимли равишда оилада, мактабгача таълим муассасаси, умумий ўрта таълим, мактабдан ташқари таълим, ўрта махсус таълим ва олий таълим тизимида яхши йўлга қўйиш ва улар фаолиятини узлуксиз такомиллаштириб бориш бугунги кунда энг долзарб вазифалардан бўлиб қолиши лозим. Умумтаълим мактабларида ташкил этиладиган болалар хор жамоалари нафақат болаларни мусиқий қобилиятини ва қизиқишларини, мусиқий-назарий билимларини чуқурлаштириш шу билан бирга уларда нафосат оламини бадиий идрок қилиш, эстетик дидни, мусиқий тафаккур ва дунёқарашни таркиб топтиришга йўналтирилган бўлиши лозим. Болалар хор жамоаларида олиб бориладиган ўқув-тарбиявий ишларни тўғри йўлга қўйиш, унинг ижодий муваффақиятини концертлар, кўрик-танловлардаги муваффақиятини белгилайди. Жамоа йўлига қўйилган қатъий интизом машғулотларнинг изчиллиги, мактаб маъмурияти, ота-оналарнинг яхши муносабати, шунингдек жамоани таълим-тарбия ишларига фойдали ва аҳамиятли эканлиги айтиб, қўллаб-қувватлашлари унинг ижодий ўсиши ва мустаҳкамлашиб боришида муҳим аҳамият касб этади. Жамоанинг муваффақиятли ишлашида хор раҳбари бўлмиш ўқитувчининг ташкилотчилик қобилияти, болалар билан ишлаш тажрибаси, мусиқа педагогикаси билан ишлаш методикасидан яхши билим ва малакага эгаллиги катта роль ўйнайди. Унинг ўз ишини режали, тизимли асосда иш олиб бориши жамоада ижодий ва қулай муҳитни барпо қилиши қўйилган мақсадга эришишда муҳим роль ўйнайди.

Бугун мамлакатимизда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисидаги фармони асосида “таълим соҳасини тубдан такомиллаштириш, таълим сифатини ошириш, интеллектуал салоҳиятли, ҳар томонлама баркамол авлодни шакллантириш масалаларига устивор вазифалар сифатида жиддий эътибор қаратилмоқда. Амалга оширилаётган таълимий ислохотлар ягона мақсад-баркамол шахс ва малакали мутахассисларни тарбиялаш ҳамда тайёрлашга йўналтирилган бўлиб, мазкур мақсаднинг тўлақонли амалга оширилиши таълим тизимини такомиллаштириш, таълим жараёнида сифат ўзгаришлари ва юқори самарадорликка эришиш асосида таъминланади.” “Таълим-тарбиядаги сифат ўзгаришлари ва юқори самарадорлик мазкур соҳада ижобий янгилик киритиш билан белгиланади. Бундай янгиликни киритиш инновацион жараён бўлиб, илғор педагогик технологияларни жорий қилиб, таълимда сифат ва самарадорликка эришувдан иборат бўлади.”

Инновацион фаолият янги ижтимоий талаблар билан анъанавий меъёрларнинг мос келмаслиги ёхуд амалиётнинг янги шаклланаётган меъёрининг юзага келган

меъёр билан тўқнашуви натижасида вужудга келган қатор муаммоларни ечишга йўналтирилган фаолият саналади. У шахсинг, хусусан, педагогинг инновацион жараёни ташкил этишга ташкилий–технологик, методик ва ижодий жиҳатдан тайёрлиги ҳисобига ташкил этилади. Педагогик инновацияларнинг изчил равишда педагогик фаолиятга янгиликларни олиб киришга имкон бериши орқали таълим тизими ёки жараёни мунтазам ривожланиб боради. Ўқитувчининг инновацион фаолияти педагогик жамоани ҳаракатга келтирувчи, олға ундовчи, бунёдкорликка рағбатлантирувчи куч сифатида намоён бўлади ҳамда у таълим жараёнининг сифатини кафолатлайди. Шу боис ҳар бир ўқитувчи инновацияларнинг моҳиятини тўла тушунган ҳолда ўз фаолиятига изчил татбиқ эта олса таълим жараёни ҳам сифат, ҳам самарадорлик нуктаи назардан тараққий этади. Бу эса ўз навбатида таълим тизимининг ривожини таъминлайди. Бугунги кун ўқитувчидан инновациялардан яхши хабардорликни, уларни дарс жараёнига татбиқ этишдаги касбий маҳоратни тақозо этади.

Педагогик олий таълим муассасаларида «Тоҳир Малик қиссаларида тарбия муаммоси талқини» модулини муаммоли таълим асосда ўқитиш қатор афзалликларга эга.

Муаммоли ўқитиш талабаларни ўраб турган борлиқни билиш методлари билан курулантиради, мақсадга мувофиқ кузатиш кўникма ва малакаларни ривожлантиради, уларни асослаш орқали асосий қонуниятларни умумлаштириш ва хулоса қилиш қобилиятларини тарбиялайди.

Республикамизда мавжуд таълим тизимининг барча босқичларида бўлгани каби умумий ўрта таълим мактабларида мусиқа таълими ва тарбияси имкониятларидан кенг фойдаланишга қаратилган илмий-тадқиқий ишларга табиий равишда эътибор қаратилиб келинаётганлиги диққатга сазовордир. Мазкур илмий изланишлар таркибида умумтаълим мактаблари мусиқа таълимининг ўзига хос фаолият турлари бўйича олиб бориладиган ўқув-тарбиявий ишларнинг ўзига хос ташкилий, услубий асосларини узлуксиз такомиллаштириб бориш, уни дарс ва синфдан ташқари фаолиятлар уйғунлигида йўлга қўйиш орқали юқори самарадорликка эришиш масаласи ҳам алоҳида ўрин тутди.

Умумтаълим мактабларидаги мусиқа таълими ва тарбияси соҳасидаги янгилиниш ва ўзгаришлар кўламини илмий кузатишлар шуни кўрсатадики, мактаб «мусиқа маданияти» фанини ўқитилиши жараёнида ўқувчиларни мусиқий-назарий ва амалий ижрочилик кўникма ва малакаларини шакллантиришга қўйилган ижтимоий буюртмалар бу ишларни синфдан ташқари фаолият билан узвий ҳолда олиб бориш, уларни ягона мақсадга мослаштиришни таъминлаш, шу асосда таълим сифати ва мазмунини такомиллаштириб бориш билан кутилган натижаларга эришиш мумкинлигини кўрсатмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Қудратов И. Талабалар ва болалар ашула ва хор жамоаларини ташкил қилиш ва ишлаш методикаси. - Тошкент, Фан ва технологиялар нашриёти 2006й. 126 б
2. Тошматов Э. Дирижорлик. –Т.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти
3. нашриёти, 2008й
4. Г.Мансурова “Хоршунослик ва хор жамоалари устида ишлаш” Т.:2008 Янги нашр нашриёти
5. Рўзиев Ш. Хоршунослик. Т.; Ўқитувчи. 1987.
6. Н.Шарафиева. Хоршунослик. Т.; Ўқитувчи. 1988.
7. Кушаев А. Эстетик тарбия асослари. Т.; Ўқитувчи.1987.
8. Г.Шарипова. Мусиқа ўқитиш методикаси. ТДПУ. 2000.
9. Д.Соипова. Мусиқий ва мусиқий-назарий билимларни ўзлаштириш жараёнини такомиллаштириш. Т.; 2005.
10. Асафев.Б.В. О хоровом искусстве. М.; Музыка. 1980.
11. Аидриева. А.М. Методика преподавания хорового дирижирования. М.; Проведения. 1989.
12. Анисимов.А.Ш. Дирижёр – хормейстр. М.; Музыка. 1996.
13. Олхов.К.А. Вопросы теории дирижёрской техники и обучения хоровых дирижёров. М.; Проведения.1988.
14. Цоколов.В.Г. Работа с хором,-М.; Проведения, 1993.
15. Э.Эшматов. Дирижёрлик. Т.; Ижод дунёси. 2008.
16. 15. Азимов.К. Ўзбекистон дирижёрлари. Т.: Ф.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 2001.
17. Гинзбург.Л. Дирижёрское искусство. М.; Музыка. 1985.
18. Қудратов.И. Талабалар ва болалар ашула – хор жамоаларини ташкил қилиш ва ишлаш методикаси. Т.; Фан ва технологиялар нашриёти.2006.
19. Д.Ражабова. Фортепиано машғулоти. Т.; Ўқитувчи. 1997.
20. Ҳаваскорлик ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестрларини тузиш ва ишлаш методикаси. Т.; РХИМ. 1993.
21. П.Халабузар и др. Методики музикалногo воспитания. М.; Проведения 1990.
22. Н.Қозиев. Хор дирижёрлиги хрестоматияси. 1-китоб.Т.; Ф.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 1975.
23. Н.Қозиев. Хор дирижёрлиги хрестоматияси. 2-китоб. Т.; Ф.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 1976.
24. 23. Н.Қозиев. Хор дирижёрлиги хрестоматияси. 3-китоб. Т.; Ф.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 1977.
25. Ҳ.Нурматов, Н.Нормўминов. Мусиқа алифбоси. Т.; Ф.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 2011.